

JENS ANDERSEN

DENNA DAGEN, ETT LIV

En biografi över Astrid Lindgren

Övers. Urban Andersson. Stockholm: Norstedts, 2014. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, nr 126 (432 s.)

LENA TÖRNQVIST

MAN TAR VANLIGA ORD

Att läsa om Astrid Lindgren

Lidingö: Salikon, 2015. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, nr 130 (216 s.)

”Det svänger om Astrid”, skrev barnlitteraturforskaren Vivi Edström 2007 och det gör det faktiskt fortfarande. Rättare sagt så svänger det *runt omkring* Astrid i den meningen att det ständigt är saker på gång i samband med författaren och hennes verk. Lagom till Pippi Långstrumps sjuttionde födelsedag 2015 utkom en hel del böcker som till viss del kastar nytt ljus över människan och författaren Astrid Lindgren. I raden av nya publikationer ingår *Nya läsningar av Astrid Lindgrens författarskap*, en antologi redigerad av Helene Ehriander och Martin Hellström, Lindgrens egna *Krigsdagböcker 1939–1945*, Lena Törnqvists essäsamling *Man tar vanliga ord: Att läsa om Astrid Lindgren* samt Jens Andersens monografi *Denna dagen, ett liv: En biografi över Astrid Lindgren*. Det är de två senare böckerna som står i centrum här. Båda är mycket omfattande, vilket gör det nästan omöjligt att fullständigt återge deras innehåll. Därför har jag valt att framhäva de delar av böckerna som tydligast ger nya bidrag till forskningen och där kunskapen om Astrid Lindgren och hennes berättelser fördjupas.

Brännpunkten i Jens Andersens biografi är Astrid Lindgrens humanistiska världsuppfattning. Han visar att denna livshållning bottnade i hennes existentiella förtvivlan, kunskapen att människan till sitt väsen är ytterst ensam och rotlös. I sin studie spårar Andersen ensamhetens betydelse i författarens liv. Därutöver framhäver han den

emancipatoriska barndomssyn som ligger till grund för förhållandena i hennes fiktiva universum. Dessa två grundläggande tankar går som en röd tråd genom boken. Andersen är en skicklig berättare och strukturerar sitt resonemang på ett effektivt sätt: redan i början stakar han ut konturerna till sin blivande berättelse. I det inledande kapitlet introducerar han på ett genomtänkt sätt dessa huvudteman som han sedan regelbundet återvänder till.

Fokus ligger på Lindgrens liv men Andersen diskuterar även åtskilliga av hennes litterära verk. Det är inte förvånande att han som biograf tolkar böckerna som uttryck för Lindgrens livssyn. Han framhäver de avgörande skeendena i hennes levnadslopp, demonstrerar hur de kom att styra hennes individuella värdesystem och därigenom även utformningen av tematiken i hennes berättelser.

En av de mest omskakande upplevelserna – som ägnas mycket uppmärksamhet – är Astrid Lindgrens graviditet och uppbrottet från hemmet. Det har blivit vedertaget att det faktum att hon var skild från sonen Lars under hans första levnadsår gav Lindgren en kritisk syn på förhållandet mellan barn och vuxna. Lars rädsla för att bli övergiven gav henne men för livet och gjorde att hon ställde sig på barnens sida. Andersen tolkar det så att medvetandet om människans inneboende ensamhet är någonting Lindgren ville skydda barn ifrån. Och ifall det inte gick att avvärja ensamheten ville hon åtminstone ge dem verktyg för att hantera denna kunskap, nämligen det självförtroende som åstadkoms genom bejakande kärlek eller ett substitut i fantasin.

Historien med Lars är en av de aspekter av privatlivet som Astrid Lindgren själv var mest förtegen om. I Margareta Strömstedts biografi *Astrid Lindgren: En levnadsteckning* (1977) får läsarna veta ytterst litet om denna period. Astrid Lindgren blev med barn, heter det, och "hon var klart medveten om att hon inte ville ha någonting att göra med den man som var far till det väntade barnet" (199). Fadern omnämns dock inte. Andersen visar att läget var mycket komplicerat och avslöjar orsakerna till beslutet att föda sonen i Danmark på ett mycket respektfullt vis.

Hela Jens Andersens resonemang är genomsyrat av Lindgrens syn på barndomen och hennes åsikt att förhållandet mellan barn och föräldrar i de första levnadsåren är livsviktigt: "Barn hade man bara till låns, och därför måste man varenda dag ge dem all den kärlek och respekt som man var i stånd att uppbåda" (126). Respektfullhet och kärlek är avgörande för människans framtid, ansåg Lindgren, som höll med Erich Kästner om att "[d]ie Zukunft der Jugend wird so aussehen wie morgen und übermorgen ihre Literatur" (264).

I sina egna böcker var Lindgren mycket skicklig på att inta barnens perspektiv. Glädjen som hon själv hade upplevt överförde hon till sina karaktärer och hon berättade nästan alltid utifrån deras föreställningsvärld, "under de vuxnas bord" (152). Den auktoritära uppfostran som rådde på 1940- och 50-talen stred mot hennes övertygelse att barn är självständiga varelser med egna idéer, vilket gjorde att hon blev "upprorisk på barnets vägnar" (156). Det mest kärnfulla uttrycket för revolten mot de vuxnas överlägsenhet är såklart Pippi Långstrump. Andersen påvisar hur kritiken mot vuxnas överlägsna ställning återspeglar Lindgrens "avsky för våld, demagoger och totalitära ideologier" (156; jfr 277) som delvis bottnar i andra världskrigets fasor. Hennes krigs dagböcker vittnar om den psykologiska maktutredning hon sysslade med i samband med sitt "snuskjobb" (169) som granskare i underrättelsetjänstens brevcensur. Detta arbetes betydelse, inte bara för *Pippi Långstrump* (1945) utan även för till exempel *Mio, min Mio* (1954) och *Bröderna Lejonhjärta* (1973), ägnas stor uppmärksamhet. I förlängningen av sådana ideologiskt laddade litterära verk kom hon med debattinlägg om barnens och djurens rättigheter samt ekologiska frågor. Filantropi och solidaritet var också drivkraften bakom dessa politiska insatser, som enligt Andersen påvisar att Lindgren själv var långt ifrån en liten lort. Att hon dessutom gjorde politiska diskussioner tillgängliga för "folket" genom att återge dem i urgamla berättarformer som sagor, tycker Andersen är en av hennes största prestationer.

Mer än tidigare studier poängterar *Denna dagen, ett liv* den mörkare sidan av Astrid Lindgrens liv och författarskap. För Lindgren var sorgen en realitet och ensamheten en nödvändighet, därför är Thomas Thorilds fras "Denna dagen, ett liv" ett passande motto för hennes livslära. För Lindgren kom själva skrivandet att utgöra en motvikt mot tungsinnet. Ytterligare ett av hennes motton var ett kinesiskt ordspråk: "Du kan inte hindra sorgens fåglar att flyga över ditt huvud, men du kan hindra dem att bygga bo i ditt hår" (262).

Det finns ytterligare en typ av ensamhet inom författarskapet, som inte är lika sorglig och tung, nämligen den frivilliga avskildheten. Luffaren Oskar är en uppenbar personifiering av denna självvalda ensamhet, och det är även Astrid Lindgren själv. Ju mer känd hon blev, desto mer längtade hon efter att få vara i fred då och då. Detta kunde hon visa riktigt stor glädje över, till exempel när hon skrev: "Jag älskar att vara ensam. Jag har aldrig hittat något sällskap som varit lika sällskapligt som ensamheten" (380), eller "jag haver dansat i min ensamhet av bara fröjd att vara där mol allena. Ensamhet är

något gott, i lagom doser åtminstone" (377). Hon verkar ha rätt ut sitt förhållande till ensamheten i slutändan. För Andersen återstår därför inget annat än att konstatera att Astrid Lindgrens levnad var förunderlig, som hans sista ord antyder: "Vilken dag, vilket liv" (419).

Vid första anblicken verkar det som om Lena Törnqvists essäsamling kunde bli överskuggad av Jens Andersens storslagna och rikt illustrerade biografi, men hennes bok står sig ändå i konkurrensen. Liksom Andersen tar Törnqvist avstamp i ett motto, i detta fall tänkespråket "Man tar vanliga ord och säger ovanliga saker", som Astrid Lindgren lånade av Arthur Schopenhauer. Medan Andersen går på djupet med Lindgrens livshållning fokuserar Törnqvist på hennes stilistik och tematik. Hon ämnar förklara verkens stora dragningskraft och framhäver språkets livlighet, blottlägger återkommande mönster och uttolkar författarskapets ideologiska underström.

Som Törnqvist påpekar i inledningen bygger de flesta av bokens kapitel på opublicerade föreläsningar, som hennes högt uppskattade föredrag under Astrid Lindgren-konferensen i Vimmerby. De enskilda kapitlen kan läsas var för sig, anger Törnqvist, men det finns ändå en sammanhängande tematik. Endast samlingens sista del, en redogörelse för Lindgren-arkivet i Kungliga biblioteket, känns malplacerad. Beskrivningen är ganska torr och även om det är viktigt att kunskap om arkivet sprids är denna bok möjligen inte det bästa forumet för att göra det. Den största nackdelen med detta sista kapitel är nog att det minskar farten i en i övrigt mycket trevlig läsoplevelse.

Lena Törnqvist är mycket insatt i Lindgrens arkiv, vilket gör att hon kan komma med spännande anekdoter ur bland annat tidningsklipp och brev för att tolka vissa aspekter av författarskapet och ge en inblick i författarens poetik. Med hjälp av sådant material avslöjar hon till exempel att Astrid Lindgren tyckte att det var viktigt med enkla och begripliga ord som ligger barnläsarna nära och att hon var mycket angelägen om att skapa ett rytmiskt och musikalt språk. Det att säga ovanliga saker med vanliga ord, precis som Lindgren gör, tycker Lena Törnqvist är "den stora konstens hemlighet" (35).

Kapitlet om de ovanliga vanliga orden utgör en trevlig upptakt i studien, som sakta sorlar vidare med en essä om "Stockholmaren Astrid Lindgren". Här behandlar Törnqvist både spåren efter Stockholm i Lindgrens böcker – hon visar hur huvudstaden fungerar som "en avfyringsramp för svindlande färder i fantasins rymder" (82) – och spåren efter Lindgren i själva staden. Även uppsatsen om Kalle Blomkvist och Lindgrens nydanande insatser inom barndeckargenren är mycket underhållande. Kapitlen fem och sex handlar om genus och de avvikande roller som pojkar och flickor får i Lindgrens

fiktiva universum. I motsats till Andersen, som knappt berör genusfrågan, tar Törnqvist ställning i detta avseende. Hon skriver: "För Astrid Lindgren står individen i centrum, inte könet. 'Kvinnligt' och 'manligt' får stå tillbaka för 'mänskligt'" (155).

Mest läsvärt är kapitlet med titeln "Tyranner, herrskapssocialister och 'niggerlovers'" om det politiska budskapet i några av berättelserna. Liksom Andersen understryker Törnqvist Lindgrens djupt humanistiska övertygelse. Hon betonar att författaren fördömde maktmissbruk i allegorins form och visar hur hon reagerade på kritik riktad mot den alltför onyanserade skildringen av ondskan i *Bröderna Lejonhjärta*. Mot påståendet att boken inte förklarar ondskan och förtryck invände Lindgren: "hur långt vill du gå i förståelsen för den som förtrycker? [...] jag vill gärna att barn ska känna igen förtryck, när de ser det, och gripas av avsky för det sättet att behandla svagare" (92). Än en gång visas att Lindgren betraktade barn som självständigt tänkande individer. Törnqvist uppskattar dessutom hur författaren i böckerna om Madicken helt fördomsfritt skildrar sociala problem som klasskillnader (98). Debatten om den rasistiska undertonen i böckerna om Pippi Långstrump kontextualiserar Törnqvist med hjälp av en gripande anekdot om hur Astrid Lindgren under sin USA-resa 1948 blev uppskakad av mötet med "den gräns där negrerna upphörde att vara människor" (104).

Andersens och Törnqvists läsvärda böcker kompletterar varandra och tillsammans med andra böcker som *Nya läsningar av Astrid Lindgrens författarskap* och *Krigsdagböcker 1939–1945* ger de en alltmär fullständig och mångfacetterad bild av en komplex person och författare.

Sara Van den Bossche
Universitetslektor
i litteraturvetenskap och barnlitteratur
Gents universitet, Belgien /
Tilburg University, Nederländerna